

Tahmasb–Hümayun İttifakında Şiilik'in Rolü

Tahmasb-Humayun Alliance and the Role of Shiism

Cihan ORUÇ¹
Mehmet DAĞLAR²

Geliş Tarihi: 16.10.2016 / Düzenleme Tarihi: 14.11.2016 / Kabul Tarihi: 16.11.2016

Özet

Şiilik, Safevi-Babür ilişkilerinde en başından itibaren önemli bir faktördü. Babürlü Devleti'nin kurucusu Babür, Özbek saldırılarına karşı Şiilik'i kabul ederek Safeviler'in desteğini almıştı.³ Babür'den sonra devletin başına geçen Hümayun, Afgan Şir Şah'a karşı başarısız olduktan sonra kaybettiği tahtını tekrar kazanmak istiyordu. O, Safevi hükümdarı Şah Tahmasb'ın yardımını almak amacıyla Şiilik'e meyletti. Tahmasb ise Şir Şah'ın Osmanlı ile ittifak arayışı içerisinde olmasından dolayı Hümayun'a Şiilik'i kabul etmesi şartıyla yardım etmeyi kabul etmişti. Bu şekilde Hindistan'da Şiilik'i ve Fars kültürünü yayma imkanı elde etmiş olacaktı. İki hükümdarın Şiilik üzerinden yaptıkları bu iş birliğinde Hümayun'un siyasi, Tahmasb'ın ise hem siyasi hem de dini hedefleri vardı. Bu çalışmamızda Hümayun ve Tahmasb'ın Şiilik üzerinden bu hedeflerine erişmek için nasıl bir yol izledikleri incelenmeye çalışılacaktır. Ayrıca bu hükümdarların amaçlarında başarılı olup olmadıkları ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Şiilik, Safeviler, Şah Tahmasb, Babürlüler, Hümayun Şah.

Abstract

Shiism was an important factor in Safavid-Mughal relationships since the very beginning. Babur, the founder of the Mughal Empire, had received the support of the Safavids against the Uzbek attacks by accepting Shiism. Humayun who took the helm of the state after Babur wanted to regain the throne he lost after being unsuccessful against Afghan Shir Shah. He inclined to Shiism in order to get help from Shah Tahmasb, the ruler of Safavid. Tahmasb had agreed to help to Humayun provided he accepted Shiism due to Shir Shah was in search of making an alliance with the Ottomans. Thus, he would have obtained the opportunity to spread the Shia and Persian culture in India. Humayun had political goals and Tahmasb had both political and religious goals on this cooperation of the two rulers on Shiism. In this study, it will be examined how Humayun and Tahmasb follow a way of achieving their goals through Shiism. In addition, it will be revealed whether these rulers are successful or not to achieve their goals.

Keywords: Shiism, Safavids, Shah Tahmasb, Mughals, Humayun Shah.

Giriş

Şah İsmail, Özbek hükümdarı Muhammed Şeybani Han'ı mağlup ederek Babürlü Devleti'nin kuruluş aşamasında önemli bir engelin ortadan kalkmasını sağlamıştır. Semerkant'a hakim olan Özbekler'in güçlerinin kırılması iki yeni devletin birbirine yaklaşmasının da önünü açmıştır. Bu durum ayrıca Babür'ün elini kuvvetlendirmiş, ona Maverünnehir hakimiyetinin kapılarını aralamış, Safeviler'in de doğu sınırlarının güvenliğini temin etmiştir. Babür ve adamları Şah İsmail'in desteğini alabilmek için Semerkand'da on iki imam adına hutbe okutmuş ve Kızılbaş tacını giyerek iki devlet arasındaki yaklaşmayı hızlandırmışlardır (Münşi, 1387: 40; Duğlat: 2006, 419-420; Bıyıktay, 1991: 25). Babür bu vesile Şah İsmail'in vassalı olmayı kabul ederek kendisine miras kaldığını düşündüğü toprakları elde etmiş olacaktı. Şah İsmail ise Babür

¹Yazışma Adresi: Arş. Gör., Çoruh Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Artvin, Türkiye. E-Posta: coruc@artvin.edu.tr

²Yazışma Adresi: Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya, Türkiye. E-Posta: mehmetdaglar34@gmail.com

³ Şah İsmail'in Özbeklere karşı Babür'e askeri destek vermesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Çınar, 2011: 41-45.

sayesinde Şiilik'i Horasan'ın dört bir tarafına yayacaktı (Erdoğan, 2014: 33). Bununla birlikte Maverannehr'de Şiilere zulmeden Özbekler'e ağır bir darbe vurulacaktı (Münşi, 1387: 40).

Babür'ün Hindistan'da hâkimiyet kurmasından kısa süre sonra vefat etmesi üzerine ülke dört oğlunun elinde kalmıştır. Oğullarından Hümayun Hindistan'da, Kamran Mirza ise Kabil, Kandahar ve Pencap'a hakim olmuştur (Streusand, 2013: 214). Babür'ün ölüm haberini alan Sultan Mahmut Ludi ve birçok Afgan Bey'inin hedefi Bihar'a giderek oradaki Afganlarla birleşmek, sonra da Afgan Ludi Devleti'ni yeniden tesis etmektir. Bu sıralarda Hindistan'daki Afganlar'ın reisi olarak yükselen Şir Şah soy olarak düşük bir Afgan kabilesinden gelmesine rağmen onun Afganlar'ı birleştirmeye çalışması Hümayun için önemli bir tehlike ortaya çıkarmıştır. Hümayun, babası Babür'ün yayılmak istediği yerleri ele geçirmek istemiş ve Şir Şah'la karşı karşıya gelmiştir. Bu durum, Babürlü Devleti'ni ve Hümayun'u maceralara sürüklemiştir. O, Çunar Kurganı'nı Şir Şah'dan talep etmiş, ancak onun bu talebi reddedilince dört ay boyunca burayı kuşatmış, Şir Şah'a karşı geçici bir üstünlük kurmuştur. Yapılan anlaşma gereğince oğlu Abdürreşid'i 500 Afgan ile birlikte hizmet etmeleri için Hümayun'a bırakmıştır (Bayur, 1947: 35-37; Kumi, 1383: 301).

Şir Şah'a karşı üstünlük kurarak Gücerat'ı da ele geçiren Hümayun gücünün zirvesine çıkmasına rağmen devlet işleriyle ilgilenmeyip eğlenceye dalmıştı. Bu durum, onun Gücerat'ı kaybetmesi ve kardeşi Askeri Mirza da kendi hükümdarlığını ilan etmesiyle sonuçlanmıştı. Diğer taraftan gün geçtikçe güçlenen Şir Şah ve Afganlara karşı zayıflamaya başlayan Hümayun önce Şir Şah'la anlaşma yolları aramaya çalışır. Şir Şah'ın Bihar ve Bengal'de bağımsız hareket etme isteğine karşı çıkan Hümayun, 1539 yılında Afganlar'ın baskınına uğrayarak 300 kişilik ordusu ile kaçmak zorunda kalır. Şir Şah bu baskından sonra kendisini "Es-Sultan-ül Adil Şir Şah" ilan etmiş ve Hindistan'daki Afganlar'ın yegane lideri vasfını kazanarak Sur Devleti'ni kurmuştur (Bayur, 1947: 46). Şir Şah'ın gittikçe artan kuvveti karşısında sıkıntı içerisinde giren Hümayun, Maldev Racasına sığınmayı dener, ancak Şir Şah'ın takibi karşısında bu kez yönünü Kandahar'a çevirir. Burada da kardeşi Askeri Mirza'ya karşı mücadelesinde başarılı olamayarak etrafında kalan 30 kişi ile İran'a sığınmaya karar verir (Hurşah, 2000: 147; Streusand, 2013: 215).

Hümayun İran'da

Hümayun, Babürlü Devleti'ni ayakta tutamayıp Afgan Şir Şah'a karşı başarısız olduğundan geriye tek çaresi kalmıştı, o da Şii Safevilerin desteğini sağlamaktı. O, Babür Şah'ın Şah İsmail'in desteğini almak için Şiilik'i kabul etmesi siyasetini, kendisi üzerinden şekillendirmeye çalışmıştır. Rakiplerine karşı başarılı olabilmesinin tek çaresi Safevilerin desteğini almak olduğundan Şiilik'e karşı bir eğilimi olduğunu Tahmasb'a göstermesi gerekmektedir. Bu nedenle en azından davranışlarını Şiilik'e uygun olarak düzenlemeye başlamıştır. Hümayun'un Şiilik'e meyletmesinde en yakın adamı Karakoyunlu Türkmenlerinden olan Bayram Beg'in etkisi büyüktür. Bu kararın alınmasında önemli bir etken de Şir Şah'ın güttüğü Ehl-i Sünnet'i ihya siyasetidir. Onun İran'ı Kızılbaş Safeviler'den alarak Hac yolunun güvenliğini sağlama ve Osmanlı Devleti ile ittifak arayışına dahi girişmeye kalkışması, Hümayun'u zorunlu olarak Şiilik'i benimseyip Tahmasb'ın desteğini aramaya itmiştir. Şir Şah'ın Osmanlı ile birlikte hareket etme ihtimali de Tahmasb'ın⁴ Hümayun'a kucak açmasını kolaylaştırmıştır (Bayur, 1947: 55).

Hümayun, mağlup olduktan sonra Safevi Şiilik'ine ilgi duymasından dolayı çok sayıda ileri gelen devlet adamı onu terk etmişti. Bu gelişme, Hümayun'un Hindistan'da hakimiyeti yeniden ele etme ümidini kaybetmesine sebep olmuştu. O, İran'a ilerlemeden önce Kandahar üzerine bir girişimde bulunmaya karar verdi. Kamran Mirza'nın hâkimiyet alanı içerisinde olan Kandahar kalesi, Hümayun'un üvey kardeşi olan Askeri Mirza'nın (Kamran'ın öz kardeşi) idaresi altında idi. Askeri Mirza, bu durumdan haberdar olunca Hümayun'un üzerine yürüdü. Ancak Hümayun, Askeri Mirza karşısında tutunamayacağını anlayınca hemen kaçış yolunu tuttu (İslam, 1970: 25; Kumi, 1383: 303-305).

Bayram Beg'in tavsiyesi ile hareket eden Hümayun, Tahmasb'a bir mektup yazarak İran'a girmek için izin istedi. Ancak kardeşi Askeri Mirza'nın takibinden kaçan Hümayun çaresizce Tahmasb'ın iznini beklemeden Sistan'a girmişti. Ayrıca Bayram Beg de Şii olmasının verdiği güvenle Kızılbaş emirlere bir mektup yazarak onların desteğini almaya çalıştı. Sistan hakimi Sultan Ahmet, Hümayun ve adamlarının Sistan'a gelmesinden haberdar olunca onu karşılamak için askerleriyle birlikte yola çıktı. Sultan Ahmet, Hümayun'u karşılayınca onun 50 kişiden az olan askerleriyle olduğunu, Horasan Emirü'l Ümerası Muhammed Han'a haber göndererek tehlike arz etmediğini ve Herat'a doğru yöneldiğini bildirdi (Rumlu, 1389: 1290-1292; Kumi, 1383: 303). Muhammed Han, Hümayun'un Herat'a geldiğini haber alınca Korucubaşı Ali Sultan'ı onu karşılamaya gönderdi. Daha sonra da şehrin ayanları ve mülazımları ile birlikte Hümayun'u karşılamaya çıktı (Kumi, 1383: 304; Handmir, 1390: 322).

Tahmasb, Hümayun'un İran'a geldiğini duyunca bu durumdan oldukça memnun kalmış, Hümayun'a gönderdiği mektubunda ondan "*Mühibban-ı Haydar-ı Kerrar*" diye bahsetmişti. Hümayun'un İran'a gelişini Allah'ın kendisine bir hediyesi olarak değerlendiren Tahmasb bu durumu Şiilik'in Hindistan'da yayılması için bir fırsat olarak görmüştü. Şiilik'e mutaassıp bir şekilde bağlı olan Tahmasb, Osmanlı Devleti ile mücadele

⁴ Şah Tahmasb hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kütükoğlu, 1994: 297-317.

ederken doğu sınırlarında Sünnilik doğrultusunda hareket eden Özbekler ve Afganlara karşı yeni bir müttefik kazanmanın sevincini yaşamıştı (Parsadust, 1391: 418).

Hümayun, İmam Ali b. Musa al-Rıza'nın (12 Şia imamından 8'incisi) türbesini ziyaret etmek amacıyla Meşhed'e gitmek istiyordu. Hümayun'un Meşhed'i ziyaret etmek istemesinin sebebi burada bulunan İmam Rıza türbesinin Şiiler için kutsal sayılan bir mekân olmasıdır.⁵ Özellikle sekizinci İmam Rıza ile beraber Şiiler arasında ayrılığın ortadan kalkması İmam Rıza'ya olan teveccühü arttırmıştır. Hümayun muhtemelen bunun bilincinde olması hasebiyle Meşhed'e giderek türbeyi ziyaret etmek istemiştir. Bu ziyaret için Şah'a gönderdiği mektup aracılığıyla müsaade istedikten sonra 1544 Mart ayının sonuna doğru Herat'dan ayrıldı. Bu mektup, Şah Tahmasb'in mezhepsel ön yargılarına karşı onun iyi niyetini kazanmak için tasarlanmıştı. Şah, onun talebini memnuniyetle karşıladı ve zarif bir dille yazmış olduğu mektupla ona izin verdi. Bunun üzerine Hümayun, Herat'tan Cam yoluyla Meşhed'e ilerledi (Islam, 1970: 28-29). Meşhed'e yaklaşınca Meşhed hakimi, seyyiler, nakibler ve şehrin ileri gelenleri onu karşılamaya gittiler. Meşhed'e ulaşan Hümayun burada kırk gün kaldı. Hümayun, "Murtaza hanedanının muhabbetinden gusul ederek, namaz elbiselerini giydi". Meşhed'de kaldığı süre boyunca sürekli İmam Rıza'nın türbesini ziyaret ederek birçok bağışta bulundu. Ayrıca türbe görevlilerine, seyyidlere hediyeler ihсан etti. Türbe'nin tüm kurallarına riayet ederek ziyaret merasimini Şiilik'e uygun bir şekilde tamamladı. İmam Rıza türbesinin maneviyatından çok etkilendi. Burada bulunduğu sürece Bayram Beg'in tavsiyesi ile Şiilik'e uygun hareket ederek Tahmasb'a yaklaşmanın yollarını aradı (Kumi, 1383: 306-307).

Hümayun, Meşhed'de iken Şah Tahmasb, ona bir mektup yollayarak Kazvin'e gelmesini istedi. Hümayun, mektubu aldıktan sonra Mayıs 1544 tarihinde Meşhed'den ayrıldı. O, Nişabur ve Sebzvar'da bu bölgelerin idarecileri tarafından hazırlanan merasimlerle karşılandı. Şah'ın talebi üzerine Hümayun, Bayram Beg'i önden gönderdi. Bayram Beg, Şah'ın Sultaniye'deki yazlık mıntıklarına vardı. O, burada Şah ile Hümayun'un ziyaretiyle ilgili meseleler üzerinde mütalaada bulundu. Şah Tahmasb, Bayram Beg'den saçlarını kesmesini ve tac takmasını istedi. Bayram Beg, kendi hükümdarından müsaade almadan bu talebi yerine getiremeyeceğini ve bunu mazur görmesini istedi. Şah Tahmasb bu duruma çok öfkeleni. O, öfkesini Bayram Beg'e ima etmek amacıyla bazı kafirlerin getirilmesi ve Bayram Beg'in önünde infaz edilmeleri emrini verdi. Muhtemelen bu olay Şah Tahmasb'in canını sıkışmış olmalı ki, hemen sonra Hümayun'a bir mektup göndererek onu çağırıcaya kadar beklemesini istemişti (Islam, 1970: 29).

Şah Tahmasb'in Bayram Beg'in önden gelmesini talep edip Hümayun'u bir süre daha bekletmesi aslında bir mesaj niteliğinde idi. Tahmasb bu şekilde hareket ederek kendisine muhtaç durumda olduğunu bildiği Hümayun'a karşı ezici bir diplomasi dili kullanmıştı. Mahir bir devlet adamı olan Bayram Beg, Şii mezhebine mensup olmasına rağmen Şah Tahmasb'in tac giyme talebini kabul etmemesi dikkate değer bir hadisedir. Bize göre Bayram Beg'in bu talebini kabul etmemesindeki amacı Şah'ın Hümayun'a karşı izlemiş olduğu ezici diplomasi dilinin öcünü almaktır. Bayram Beg'in bu tavır karşısında Şah'ın bazı kâfirleri onun gözünün önünde öldürtmesi ise açıkça bir tehditti. Ancak Bayram Beg, tavrını değiştirmeyerek Hümayun'a karşı yapılan saygısızlığın öcünü almıştı.

Hümayun, kısa bir süre sonra Şah'ın kendisinden Kazvin'e doğru ilerlemesini ve buradan da otağına gelmesini istediği mektubunu aldı. Hümayun, üç gün Kazvin'de misafir olduktan sonra akşam vakti Şah'ın otağına doğru harekete geçti. Hümayun Şah'ın ordusuna doğru yaklaşınca Vekâlet makamında bulunan Seyyid Kadı Cihan Kazvinî diğer ümera ile birlikte Hümayun'u karşılayıp elini öptüler. (Handmir, 1390: 327) Ancak, Bayram Beg, Hümayun Şah Tahmasb ile buluşmadan yolda karşıladı. Bayram Beg, Hümayun'a geri dönmeyi teklif etti. Hümayun, ona geriye dönmenin mümkün olmadığı cevabını verdi. Ertesi gün Şah'ın ileri gelen adamları, soylular ve Şehzadeler, Hümayun'u Şah'ın otağına götürmek için geldiler. Şah'ın kardeşi Sam Mirza, Hümayun'u attan indirdi. Hümayun ise ona kibarca karşılık verdi. Şah'ın diğer kardeşi Bayram Mirza, bir kaftan ile geldi ve giymesi için Hümayun'a yardım etti. Mezhebi bir önemi olan tac giyimi bu süreçte hariç bırakıldı, muhtemelen onu burada mahcup etmekten kaçınmak için tac giyme önerisinde bulunmadılar. Hümayun, daha sonra kendisini karşılayan Safevi ileri gelenleriyle Şah'ın otağına ilerledi. Şah, otağının dışına çıktı ve onu karşıladı (Islam, 1970: 30).

Tahmasb ise Hümayun'a "*Binlerce tümen nakit para ve altın, değerli kılıç ve hançerler, kıymetli elbiseler*" hediye etti. (Şirazi, 1391: 634) Hümayun'a çok iyi davranan Tahmasb Hümayun'un en yakın adamlarından olan Şii Bayram Beg'e "Han" unvanı ve Hacı Mahmut'a da "Sultan" unvanı vererek onları taltif etti (Parsadust, 1391: 447). Hümayun'un İran'a gelmesinden önce Hindistan'da iken Şiilik'e karşı meyli olmasına rağmen Sünni idi. Tahmasb Hümayun'un İran'a sığınmasından sonra ona Şiilik telkininde bulunarak ona şöyle demiştir. "*eğer Şia mezhebini kabul etmezsen ateşte yanarsın*" (Parsadust, 1391: 449). Şah Tahmasb, yaptığı telkinlerle Hümayun ve adamlarını Şiilik'e geçmeğe ikna etmiş, onlara Kızılbaş tacı takarak on dört masuma selam ve salâvat getirmeği kabul ettirmişti. Hümayun ve adamları Osman, Ömer, Ebubekir'e ve

⁵ Meşhed şehrinin Şiiler açısından önemi hakkında bkz. Streck, 1979: 146-147.

Yezid'e lanet etmişlerdir. Onlar, daha sonra Erdebil şehrine giderek Şeyh Safi türbesini tavaf etmişlerdir (Şirazi, 1391: 93).

Şah Tahmasb, Hümayun İran'da bulunduğu sırada ona bir süre kötü davranmıştı. Şah Tahmasb'ı kardeşi Behram Mirza ve onun etrafındaki bazı şahıslar dolduruşa getirmişlerdi. Onlar, Timur soyundan gelen Hümayun'un yeniden Hindistan'ı ele geçirmesi durumunda İran ve Horasan'ı da ele geçirebileceğini düşünüyordu. Hümayun'un daha önce Kızılbaşlar'ı kandırması ve çok sayıda Kızılbaş'ı kendi uğruna öldürttüğünden sonra onlara arkasını dönmüş olan Babür'ün oğlu olduğunu, bu yüzden ona güvenilmemesi gerektiğini ileri sürmüşlerdi. Şah Tahmasb'ı en çok endişelendiren şey, Hümayun'un Osmanlı yardımına başvurarak Hindistan'ı ve hatta İran'ı ele geçirme ihtimalidir. Hümayun ise Tahmasb ile ilişkilerini düzeltmek için ona birçok şiir yollamış, bu şiirlerde Şiilik vurgusu yapmıştır (Gülbeden, 1987: 91).

Diğer taraftan Hümayun Gucerat'ı fethinden sonra kendisinin büyük bir güç olduğunu ve bunun Şah'a prestij katacağını iddia ettiğini bildiriyordu. Şah, Hümayun'un bu söylemleri nedeniyle kendisiyle görüştüğünde Hümayun, Gucerat'ın Hindistan ve İran arasındaki bölgesel genişlik kadar olduğunu söyledi. Doğal olarak bu açıklama, Şah'ı memnun etmedi. Şah ona içinde bulunduğu bu durumun kibir ve kendini beğenmişlik olduğunu ifade etti (Islam, 1970: 35). Hümayun'un sığındığı İran topraklarında böyle bir söylemde bulunmuş olması aslında onun bir çıkmaza girdiğini göstermekteydi. O, Şah'ın kendisine karşı tavırlarından dolayı daha önce elde etmiş olduğu başarılar üzerinden saygınlığını korumaya çalışıyordu. Fakat bahsettiği bu toprakları kaybetmişti. Onun İran'da olmasının sebebi de zaten kaybettiği toprakları geri almaktı.

Safevi Birlikleri Eşliğinde Hümayun'un Kandahar Seferi

Şahın kız kardeşi Sultanum Begüm'ün ve Hümayun'un adamlarından Bayram Han'ın gayretleriyle Tahmasb'la Hümayun'un arası tekrar düzeldi. Tahmasb, Şir Şah'ın kendisine karşı Kanuni Sultan Süleyman ile ittifak girişimlerini duymuş ve Şir Şah'a karşı Hümayun'dan istifade etmek istemişti. İki hükümdarın yaptığı anlaşmaya göre Hümayun ele geçireceği yerlerde Şiilik'i yaymayı ve 12 imam adına hutbe okutmayı, Tahmasb da oğlu Murat'la birlikte onun lalası Budak Han'ı ve 10 bin kişilik atlı birliği Hümayun'a yardım için görevlendirmeyi kabul etti (Bayur, 1947: 58). Şah Tahmasb, bu anlaşmadan sonra Hümayun'u Kandahar'a yollamaya karar verdi. Yapılan plana göre Hümayun bir yoldan, onun Kızılbaş yardımcıları ise başka yoldan gidecekti. Kandahar alındıktan sonra burası Şah'ın oğlu Şehzade Murad'a bırakılacak, Hümayun ise Kabil ve diğer yerleri kendisi için alacaktı. Hümayun bazı Şii ziyaret yerlerini, Tebriz ve Erdebil'de Safevi türbelerini ve Şii mezhebi için önemli mekânlardan olan Meşhed'i ziyaret ettikten sonra Kandahar'a doğru ilerledi (Gülbeden, 1987: 94-95). Hümayun Tahmasb'ın desteği ile 21 Mart 1545'te Kandahar'a gelmiştir. Tahmasb Kızılbaş emirler Şah Kulu Sultan (Afşar), Budak Han (Kaçar), Sistan valisi Ahmet Sultan, Aykut Beg, Edhem Beg ve 300 korucuyu Şahverdi Begin komutasında 1000 atlı asker ile birlikte Hümayun'a destek olmaları amacıyla Zemindevar ve Kandahar taraflarına göndermiştir. Kızılbaş askerlerin desteği ile Hümayun Şah Kandahar'ı ele geçirmiştir (Rumlu, 1389: 1292).

Hümayun, Tahmasb'ın desteğini sağlayabilmek için Şiilik'i kabul etmesinin yanı sıra Hindistan'a yeniden hakim olursa İran'lı alimlerin ve sanatkarların Hindistan'a gönderilip İran kültürü ve Farsça'nın yayılmasını sağlayacağı sözünü vermişti (Mehdevi, 1364: 36). Hindistan'ın sınırlarını Kabil'den başlatan Babürler Kandahar üzerinde hakimiyet kurarak bölgeyi Hindistan'a geçiş noktası yapmak istiyorlardı (Gommons, 2002: 21). Kandahar'ın ele geçirilmesinden sonra daha önce yapılan anlaşma gereğince Hümayun Kandahar'ı Şehzade Murad ve onun atalığı Budak Han'a bıraktı. Ancak kısa süre Murat Mirza öldü. Budak Han ise Şehzade'nin vefatından sonra Kandahar'ı terk etti (Yiğit, 2014: 50). Hümayun Kandahar'ı kendi kontrolüne aldı ve burayı Şii olduğu için Tahmasb'ın makul karşılayacağı Bayram Han'ın kontrolüne bıraktı (Islam, 1970: 44). Hümayun'un Kandahar'ı alması onun Şah Tahmasb ile arasındaki samimi ve dostça ilişkiye engel olmadı. Hümayun Kamran Mirza'nın elinde bulunan Kabil'i ele geçirdikten sonra iki hükümdar arasındaki elçilik diplomasisi devam etti (Islam, 1970: 45). İlerleyişine devam eden Hümayun, sonra da Bedeşan'ı ele geçirerek Belh civarında Safeviler'in düşmanı olan Özbekleri yendi (Yiğit, 2014: 51). Hümayun'un asıl amacı Hindistan'a geri dönmektir. O, bu fırsatı Şir Şah'ın ani ölümüyle elde etti ve Şir Şah'ın vefatıyla varisleri arasında çıkan taht kavgasını fırsat bilerek Pencap'a girdi. Hümayun daha sonra Mart 1555'de Lahor'u zapt etti. Suriler'den Sultan İskender Şah'ın Sirhind'de yenilmesinden sonra 23 Temmuz 1555 tarihinde Delhi kapıları Babürlü birliklerine açıldı. Hümayun şehre girerek tahta oturdu. Babürlü İmparatorluğu on beş yıl sonra yeniden kurulmuş oldu (Konukçu, 1999: 482).

Hümayun İran'dan ayrıldıktan sonra herkes onu Şii olarak tanımlıyordu. Ancak Hümayun, Tahmasb'ı kızdırmamak için Şii adetlerine saygı gösteriyor olabiliirdi. Hümayun'un Şiilik'inin şüpheli olduğunu ünlü müfessirlerden Sembelli Şeyh Hamid'in onu Kabil'de ziyaret ettiğinde aralarında geçen konuşmadan anlayabiliriz. Şeyh Hamid, Hümayun'a "Padişahım sizin bütün askerlerinizin Rafizî⁶ olduğunu gördüm" demesi üzerine Hümayun neden bu şekilde konuştuğunu sordu. Şeyh der ki : "Sizin askerlerinizin adları Yarı-Ali, Kefşi Ali, Haydar Ali gibi isimler olduğunu gördüm ve hiç kimseyi görmedim ki öbür yarılardan (Ebu-Bekir, Ömer, Osman) birinin adı taşın." Hümayun, Şeyh'in bu sözlerine kızdı ve ona hitaben: "Büyük

⁶ Rafizilik ve inanç yapıları hakkında geniş bilgi için Bkz. Ekinci, 2010: 219-228.

babamın adı Ömer Şeyh idi, başka bir şey bilmem” ifadelerini kullandı (Gülbeden, 1987: 100). Hümayun'un Şeyh'in sözleri karşısında öfkelenmesi ve sarf ettiği sözlerden onun adı geçen üç halifeye karşı saygısının devam ettiğini görmekteyiz.

Sonuç

Safevi ve Babürlü gibi iki komşu devletin ilişkilerinin Şiilik ekseninde başlaması ilerleyen yıllarda bu şekilde devam etmesini sağlamıştır. Safeviler kuruluşundan itibaren aşırı Şiilik politikası sürdürmüş, düşmanları arttırınca onlardan sıyrılabilmenin tek yolunu kendilerine müttefikler aramakta bulmuşlardır. Babürlü Devleti Şii Safeviler'in bu ihtiyacını karşılayacak yegane güç olarak ortaya çıkmıştır. Babürlü hükümdarı Hümayun Şah'ın böyle bir ortamda Şiilik'i kabul ederek Safeviler'e yanaşması, Tahmasb'ın içte ve dışta yürüttüğü Şiileştirme politikalarına uygun bir hareketmiş gibi görünse de Hümayun ve Tahmasb için geçici bir ittifaktan öteye gidememişti. Şah Tahmasb, Şiilik'in Hindistan'a yayılması konusunda hayallerini gerçekleştirme fırsatını elde edememiştir. Siyasi çıkarlar üzerinden şekillenen mezhep değiştirme ve bunun üzerinden ittifak kurma anlayışı Hümayun-Tahmasb örneğinde olduğu gibi uzun vadeli bir duruma yol açacak boyutta olmamıştır.

Hümayun, Şiilik'i kabul etmesi sayesinde Şah'ın askeri yardımını elde etmişti. O, İran'dan ayrıldıktan sonra elde ettiği başarılarında Şah'ın onun hizmetine verdiği askeri birliklerin büyük payı olduğu tartışılmaz bir gerçek. Bu askeri birliklerin varlığı ile Bayram Han gibi yetenekli devlet adamlarının rehberliği onun siyasi ikbalini yeniden elde etmesinde etkin rol oynamıştır. Hümayun, İran'da misafir olarak kaldığı süreçte Şah'ın kendisine karşı sert tutumuna maruz kalsa da Şiilik'i kabul ederek istediğini elde etmişti. Bize göre Hümayun bu siyasetinde başarılı olmuş, hedefine ulaşmıştı. Hümayun, İran'dan ayrıldıktan sonra Şii mezhebine mensupmuş gibi davransa da onun bu hususta samimi olup olmadığı hususu net değildir. Bununla birlikte Sembelli Şeyh Hamid ile yaptığı bir konuşmada Hz. Ebubekir, Hz. Osman ve Hz. Ömer' karşı olan hassasiyetini bildirmesi, onun Sünni olduğu ihtimalini akıllara getirmektedir. Hümayun, İran'dan ayrıldıktan sonra Tahmasb ile yapmış olduğu anlaşma doğrultusunda ele geçirdiği yerlerde on iki imam adına hutbe okutmamış ve Şiilik'i yaymak için herhangi bir gayret göstermemiştir. Onun bu tutumu, Sünni olduğunun veya Sünniliğini gizlediğinin başka bir delili olduğunu söyleyebiliriz.

Kaynakça

- Abdi Beg Şirazi. (1391) Tekmiletü'l Ahbar, Neşr: A. Nevai, Tahran: Çap-ı Tulu-i Azadi.
- Abdulrıza Hoşenk Mehdevi. (1364) Tarih-i Revabit-ı Harici-i İran (1500-1945), Tahran: İntişar-ı Emir-i Kebir.
- Bayur, Y. H. (1947) Hindistan Tarihi, II. Cilt, Ankara: TTK.
- Bıyıktay, H. (1991) Timurlular Zamanında Hindistan Türk İmparatorluğu, Ankara: TTK.
- Çınar, G. K. (2011) Safevi-Özbek Siyasi İlişkileri ve Osmanlı'nın Tesiri (1524-1630) (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Afyon Kocatepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ekinci, M. (2010) Anadolu Aleviliğinin Tarihsel Arka Planı, İstanbul: Beyan Yayınları.
- Emir Mahmut Handmir. (1992) Tarih-i Şah İsmail ve Şah Tahmasb-ı Safevi –Zeyli Habib-ü Siyer-, Neşr: M. Ali Cerahi, Tahran: Neşr-i Gustare.
- Erdoğan, E. (2014) Babürlü İmparatorluğu'nun Kuruluş Safhasında Şah İsmail ile Babür İttifakı, *History Studies*, Volume: 6/4, s. 31-39.
- Gommons, J. (2002) Mughal Warfare Indian Frontiers and High Roods to Empire (1500-1700), London: Routledge press.
- Gülbeden. (1987) Hümayunname, Çev: Abdürreb Yelgar, Ankara : TTK.
- Hasan-ı Rumlu. (1389) Ahsenü't Tevarih, Cild-i Süvvem, Neşr: Abdü'l Hüseyin Nevai, Tahran: Çap-ı Diba.
- Hurşah B. Kubad el –Hüseyni. (2000) Tarih-i Elçiy-i Nizamşah, nşr: M.R. Nasırı –Koichi Haneda, Tahran : İntişar-ı Umur-u Fenni.

Islam, R. (1970) Indo-Persian Relations: A Study of The Political and Diplomatic Relations Between The Mughal Empire And Iran, Tahran: Ripon Printing Press.

Kadı Ahmet Kumi. (1383), Hülâsatü't Tevârih, Cild-i Evvel, Neşr: E. İşraki, Tahran: İntşarat-ı Danişgah-ı.

Konukçu, E. (1999) Hümayun, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 18. İstanbul: 481-483.

Kütükoğlu, B. (1994) Şah I. Tahmasb (1514-1576), *Vekayi'nüvis Makaleler*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yay. 297-317.

Mirza Haydar Duğlat. (2006) Tarih-i Reşidi, Çev: Osman Karatay, İstanbul: Selenge Yayınları.

Muhammed Muhsin Müstevfi. (1375) Zübdetü't Tevârih, Tahran: İntşarat-ı Danişgah-ı.

İskender Bey Münşi. (1387) Tarih-i Alem Ara-yı Abbasi Neşr: İrec Afşar, Tahran: Müeesse-i İntşarat-ı Emir-i Kebir.

Parsadust. M. (1391) Şah Tahmasb-ı Evvel, Tahran: Çap-ı Haydari.

Streusand, D. E. (2013) Ateşli Silahlar Çağında İslam İmparatorlukları: Osmanlılar, Safeviler ve Babürlüler, Çev: Bahar Fırat, İstanbul: Ufuk Yay.

Streck, M. (1979), "Meşhed", *İslam Ansiklopedisi*, C.8, Ankara: 145-158.

Şerefhan-ı Bitlisi. (2014) Şerefname, Çev: Osman Arslanoğlu, İstanbul: Nubihar Yayınları.

Yiğit, H. Ç. (2014) XVI. Yüzyılda Kandahar. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.